

I

In oorlogen sneuvelen soldaten. Dat is gebruikelijk. De overlevenden roepen ze uit tot helden. Dat is gebruikelijk. In kreten op oorlogsmonumenten dicht men de gesneuvelden allerlei intenties toe. Ook dat is gebruikelijk. Bloed, stront, verstikkend gas, uiteengereten lichamen, doodsangst, lijkenvretende ratten, dat alles wordt uitgegomd. Rest alleen een veld van eer waarop soldatenhelden hun leven gaven voor vrijheid, vorst, recht, democratie... en bovenal voor het vaderland. Hun leven werd natuurlijk in de meeste gevallen gestolen. ‘Gestelde lichamen’ organiseren na de oorlog een jaarlijks terugkerende plechtigheid tijdens welke ze de leugen consacreran. Een burgemeester besloot ooit zijn 11 novembertoespraak met de weliswaar heel positief bedoelde maar daarom niet minder verwarrende boodschap: ‘Lang leve onze gesneuvelden.’

Talioze oorlogsslachtoffers zijn nooit op enig veld van eer gesignaleerd. Voor hen zijn er geen monumenten met leugens opgericht. Het zijn de vrouwen, mannen, moeders, vaders, broers, zussen, lieven, echtgenoten die hun hele leven lang sterven aan de ‘Groote Oorlog’. Ik kom ze in mijn eigenste familie tegen.

II

Op het grondgebied van de gemeente Oostvleteren langs de steenweg die van Ieper naar Veurne loopt, staat er sinds de late 18de eeuw een hoeve-herberg, een ‘cabaret’, eigendom van de brouwersfamilie Vanderghote uit het naburige Elverdinge. Het etablissement is bekend als De Barrière, inningsplaats van ‘bareelrechten’. Die rechten stammen uit het ancien régime en blijven onder de Franse tijd en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden voortbestaan in de jonge Belgische staat. De opbrengsten van die tolrechten dragen bij tot de financiering van aanleg en onderhoud van de wegen. Een wet van 15 november 1866 zal de tolrechten op de rijkswegen afschaffen, maar op provinciale en gemeentelijke wegen blijven sommige ‘barrières’ tot het einde van de 19de eeuw bestaan. Zoals gebruikelijk in de jaren 1830-1832 wordt ook De Barrière, met verwijzing naar de nieuwe Belgische staat, omgedoopt tot de Lion Belge. Dat belet niet dat in de streek nog jarenlang de oude naam gebruikelijk blijft. Mijn voorouders van moederskant bewoonden het pand vanaf de vroege 19de eeuw. In het eerste decennium van de 20ste eeuw bouwden mijn overgrootouders Camille Vanderschelden en Mathilde Pauwels pal naast de Barrière-Lion Belge een nieuwe hoe-

ve-handelshuis. Zij woonden er met hun kinderen Valère, Eric en Maria, die mijn grootmoeder zal worden.

Grootmoeder Maria Vanderschelden bevolkte, samen met vele anderen, mijn kindertijd en jeugd. Zij was ongetwijfeld een zorgzame vrouw, ook voor haar enige kleinzoon Eric. Maar als kind had ik bijwijlen schrik van haar. Ze keek altijd streng. Zo dacht ik toch. Als opgroeiende adolescent kreeg ik een vermoeden dat wat ik vroeger voor gestrengheid hield, veeleer droefenis was. Als jonge volwassene raakte ik in de ban van haar personage. Vooral op zondag was ze indrukwekkend uit de tijd, in een donkere rok die tot op gelakte laarsjes viel, daarboven een zwarte zijden blouse, een ketting rond de hals waaraan een prachtig zilveren kruis bezet met diamanten hing, een vergulde pince-nez. Ze kwam uit een verdwenen wereld, uit een bewegingloos tableau vivant van voor de Eerste Wereldoorlog gestapt om gelaten aanwezig te zijn in een land dat het hare niet was.

Naarmate ik opgroeide, nam grootmoeder mij alsmaar frequenter mee in de salonkamer waarin nooit werd geleefd. Het opvallendste meubel was een anderhalve meter hoge brandkast van Britse makelij uit het midden van de

19de eeuw. Aan een wand hingen drie grote kaders bezet met verguld stucwerk waarin de laat-19de-eeuwse foto's staken van haar vader Camille Vanderschelden, haar moeder Mathilde Pauwels en Pieter Deramoudt, een oom van moederskant. Deze laatste sprak zij altijd dankbaar en vertederd aan met 'Pietje', maar meer kreeg ik nooit te horen. Ze groette snel en verlegen vader Camille en zei verder niets. Ik voelde aan dat ik niet mocht aandringen. Moeder Mathilde daarentegen werd steevast liefdevol becommentarieerd: 'Metje Mathilde, die zo heeft geleden bij de dood van haar zoon Eric, en die het jaar daarop stierf van verdriet.' Hierbij frutselde ze aan haar pince-nez.

Na de 'grote drie' nam grootmoeder me mee langs een wand vol kleinere foto's. Haar herdenkingstocht verliep

nagenoeg uitsluitend langs de talrijke beelden die het leven van broer Eric documenteren: de kleine jongen thuis, de adolescent met tuba in de harmonie van het Sint-Stanislascollege in Poperinge, de retoricaleerling in het gezelschap van zijn studiegenoten, beide gemaakt door de bekende 'H. Antony-Permeke, Photographe, Rue au Beurre, 11, Ypres. Succursales: Hazebrouck et Bailleul'. Daarop volgen de geneeskundestudent aan de Leuvense universiteit in 1907, het lid van Het Westland dat in 1910 samen met zijn *commilitones* de twintigste verjaardag van zijn studentenclub viert, de medische student in uniform van reserveofficier in de 'schoolcompagnie' in 1911... En altijd weer heeft Maria problemen met haar pince-nez wanneer ze haar rondgang afsluit met: 'Hij was 28 toen hij werd gedood aan de IJzer, zonder dat daarna zijn stoffelijk overschot ooit werd teruggevonden tussen de bocht van Ter-vate en de brug van Schoorbakke.'

Nu weet ik dat in grootmoeders blik nooit gestrengheid maar altijd treurnis heeft gelegen. De Groote Oorlog had zich in haar genesteld, en dat bleef zo tot aan haar dood in 1964 in de Lion Belge. Sindsdien blijf ik haar tegenkomen in Guido Gezelles versregels uit 1858:

*Laat mij droef en treurig wezen,
Niemand zal mij ooit genezen,
Diepe ligt de wonde, dààr,
Zwijg en laat mij, laat mij.*

III

Vanaf de late jaren vijftig van de vorige eeuw staat in mijn jongenskamer in de gezinswoning aan de Grote Markt 4 te Ieper een oude reiskoffer. Hij behoorde ooit toe aan tante Flavie, die zoals zovele Vlamingen aan het einde van de 19de eeuw samen met haar man naar de Verenigde Staten uitweek. Haar man overleed er erg jong en Flavie keerde met een reiskoffer vol verdriet naar Vlaanderen terug. Op de zijkant van het meubel kleeft vandaag nog altijd het etiket met de eindbestemming van de Atlantische terugreis met de Red Star Line: 'Antwerp'. Flavie stierf in Ieper in 1955 na een heel teruggetrokken bestaan in haar huisje, waar ze leven noch daglicht binnenliet.

Mijn moeder gebruikt de koffer uit Amerika aanvankelijk om linnen op te bergen, maar hij krijgt al vlug een inhoud die recht uit de Lion Belge komt. Ik beleef zodoende in de lente van 1960 op de zolder van een gebouwtje naast de

grote schuur een van mijn vroegste ‘historische sensaties’, waarvan de intensiteit mij tot vandaag is bijgebleven. Onder een stapel exemplaren van de krant *Le Patriote* en jaargangen van het Franse weekblad *L’Illustration*, alle uit de periode 1886-1914, duikt een gevarieerde veelheid aan papieren op: een honderdtal notarisakten met onder meer staten van goederen, losse rekeningen van geïnde tolrechten en van salarissen van het personeel op de hoeve-handelshuis; kopieën van een overwegend zakelijke briefwisseling van overgrootvader, ingebonden in verscheidene volumes *Copie de lettres*, waarin nu en dan ook puur familiale brieven opduiken; een pak post- en briefkaarten die voor, tijdens en na de Grote Oorlog naar de Lion Belge werden gestuurd; briefjes, schoolschriften en toespraken uit Erics humanioratijd; papieren van grootmoeder Maria’s man, mijn grootvader Hector Cappoen; zakagenda’s van diezelfde Hector, waarvan er een vol fotonegatiefjes steekt; briefkaarten uit het interbellum van Godelieve, de dochter van Hector en Maria...

Wat in die lente van 1960 naar boven kwam, veranderde voor mij onmiddellijk in overblijfselen en getuigenissen van een voorbij heden in de Lion Belge. Het bood mij de

mogelijkheid om toegang te krijgen tot stukjes leven van diegenen die mij vanuit grote en kleine kaders in de salon van de Lion Belge aankijken. Die overblijfselen verhuisden naar Flavies koffer op mijn jongenskamer in Ieper. Een halve eeuw later is de koffer weer opengegaan.

IV

Onder grootmoeders verledenzieke prenten fascineert mij speciaal een sepiakleurige familiefoto uit 1889 met overgrootvader Camille Vanderschelden geflankeerd door zoontje Valère, geboren in 1883; met overgrootmoeder Mathilde Pauwels, die het handje vasthoudt van dochttertje Maria, geboren in 1884; en ten slotte met Eric, die in 1886 werd geboren, op een paardje zittend, met vaders beschermende hand op zijn schouder. Mijn grootmoeder, het meisje Maria uit 1889, bleef bij deze prent altijd stom staren. Wellicht zat ze als enige overlevende van de vijf opgesloten in de herinnering aan de vernieling die de Grote Oorlog onder haar geliefden aanrichtte.

Niet gehinderd door verdriet kan ik in die foto uit de late 19de eeuw makkelijk een en al openheid zien. Niets is, op dat moment, onvermijdelijk of noodzakelijk. De kleine Eric op zijn paardje is niet voorbestemd om op 28-jarige

